

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 9 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/SCP1342V3I9Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Ақтамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яққасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Matajonov Rahimjon Akramovich*
“VII-VIII ASRLARDA ARAB XALIFALIGI ISTILOSIGA QARSHI KURASHDA MAHALLIY HUKMDORLARNING O‘RNI VA ROLI” MAVZUSIGA OID INGLIZ TILLI TADQIQOTLAR TAHLILI 10-16
- Облобердиев Жасурбек Косим угли*
МЕРЫ НАКАЗАНИЯ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ В КОНЦЕ XIX - НАЧАЛЕ XX ВВ 17-22

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

- Турсунов Бекмухаммад Омонович*
МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ МЕЗОН ВА КЎРСАТКИЧЛАРИ 23-34
- Курпаяниди Константин Иванович*
ИССЛЕДОВАНИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ЧЕРЕЗ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ РЕФОРМЫ 35-44
- Ahmedov Shohjaxon*
O‘ZBEKISTONDA SHAKANA SAVDONI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI 45-51
- Кулибоев Азамат Шоназарович*
БЮДЖЕТ ТАШКИЛОТЛАРИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ 52-62
- Рўзиев Абдумалик Ортиғалиевич*
МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ РАҚАМЛАШТИРИШНИ БАҲОЛАШДА МИҚДОРИЙ ВА АХБОРОТ ТАҲЛИЛИ МЕТОДОЛОГИЯСИ 63-73
- Abduraxmanova Shoxida Ravshanovna*
TIBBIYOT MUASSASALARIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH 74-80
- Davronov Istamxo‘ja Olimovich*
МЕНМОНХОНА ХИЗМАТЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИ ВА СИФАТИНИ ВАНОЛАШ USULLARI 81-86
- Маматов Бахадир Сафаралиевич*
ҲУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯВИЙ МУҲИТ ЖОЗИБАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ 87-96
- Шолдаров Дилшод Азимиддин ўғли*
КАМ ТАЪМИНЛАНГАН ОИЛАЛАР УЧУН НАФАҚА ВА МОДДИЙ ЁРДАМ ТАЙИНЛАШ ВА ТЎЛАШ ТАРТИБИ 97-104
- Баратов Махсудали Назиралиевич*
МИКРОМОЛИЯВИЙ ТАШКИЛОТЛАР ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ 105-116

<i>Ergashev Islom Ismoilovich</i> KESKIN RAQOBAT SHAROITIDA XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI	117-127
<i>Қодиров Азизжон Анварович</i> ЎТИШ ИҚТИСОДИЁТИ МАМЛАКАТЛАРИДА ЭКОТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШ АМАЛИЁТИ	128-136
<i>Эшонкулов Акмал Кудратович</i> ПРОБЛЕМЫ ПРОВЕДЕНИЯ АНАЛИЗА ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	137-142
<i>Астанов Шерзод Рустамович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИХАЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ ТАШКИЛИЙ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	143-150
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Abdullayev Ibodulla Abdullayevich</i> YOSHLARNI MILLIY G'URUR RUHIDA TARBIYALASHDA OILA VA OILAVIY QADRIYATLARDAN UNUMLI FOYDALANISH USULLARI	151-155
<i>Turabova Sevara Kattaqulovna</i> BAHS-MUNOZARALARDA QO'LLANILADIGAN TUZOQLAR VA MANIPULYATSION (SPEKULYATIV) USULLAR	156-164
<i>Alimatova Nargis Abduxalilovna</i> BARQAROR RAQOBAT USTUNLIGI-RAQOBATBARDOSHLIK OMILI	165-174
<i>Allayarova Marhabo Mavlonovna</i> UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA YOSHLAR BADIY IJODINI RIVOJLANTIRISH ZARURIYATI	175-179
<i>Рахманов Баҳодир</i> СИНЕРГЕТИК ТАФАККУР: ФАЛСАФИЙ МЕРОСИМИЗНИ ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ АҲАМИЯТИ	180-186
<i>Abdiraxmanov Muzaffar Zaripbayevich</i> ABU ALI IBN SINONING XORAZM MA'MUN AKADEMISIDAGI FAOLIYATI	187-191
<i>Mirzaxalov Xojiakbar Tajibayevich</i> JAMIYATDA GENDER TENGLIGI MUAMMOSINING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	192-197
<i>Azimov Ashirali Mehmonboyevich</i> XOTIN-QIZLAR GENDER MA'RIFATINING IJTIMOY BARQARORLIKKA TA'SIRI	198-202
<i>Azimov Sherzod</i> PHILOSOPHICAL REFLECTION ON THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF SPORT IN SOCIETY	203-207
<i>Абдурахмонович Хасан Иброхимович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШЛАР ИННОВАЦИОН ТАФАККУРИНИ ЮКСАЛТИРИШНИНГ УСТУВОР ЎНАЛИШЛАРИ	208-216

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*Kuliyeva Dilshoda Alijon qizi*

QUMAN TOPISHMOQLARINING O'ZBEK FOLKLORIDAGI PARALLEL SHAKLLARI 217-223

Teshabaeva Dilfuza Muminovna, Abduxalilova Gulbaxor Karabaevna

ТУРИЗМ СОҲАСИГА ОИД СЎЗ ВА ИБОРАЛАРНИ ПРЕФИКСЛАР ЁРДАМИДА

ЯСАЛИШИ 224-230

Abdinazarov Uktam Qushoqovich

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA GIPPOLOGIK TERMINLARNING LINGVISTIK TADQIQI.. 231-236

Axmedova Shaxodat Maxmutovna

O'ZBEK XALQ PAREMALARIDA SHIFO KONSEPTINING IFODALANISHI..... 237-241

Ruziyev Xusniddin Baxritdinovich

JAHON TILSHUNOSLIGIDA PAREMALAR TADQIQI 242-246

Vositov Otabek Toxirjonovich

TABIATNING ATMOSFERA HODISASI UMUMIY MA'NOSI VA LEKSIK SEMANTIKA

GURUHLARNING STRUKTURAL XUSUSIYATLARI 247-253

Hodir Raхmatullaev

НАЗАР ЭШОНҚУЛ НАСРИДА ШАРПА АРХЕТИПИНИНГ ТАЛҚИНИ 254-260

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР*Мамасобиров Давронбек Эрназарович*

ВАТАНДОШЛАР БИЛАН ИШЛАШ: ҚИЁСІЙ-ҲУҚУҚІЙ ТАҲЛИЛ 261-270

Urakov Djahongir Rajabovich, Sharipovasror Safar o'g'li

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUN HUJJATLARIDA FUQAROLIK JAMIYATI

INSTITUTLARNING HUQUQIY ASOSLARI 271-276

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Djamaldinova Shaxlo Obloberdiyevna*

OLIY TIBBIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARI HISSIY-KOMMUNIKATIV

KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH 277-281

Umarova Zaxro Abduraxim qizi

TALABALAR MUSTAQIL TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHDA NOSTANDART FIKRLASH

(THINKING OUTSIDE THE BOX) NING ROLI 282-287

Kadirov Ramz Turabovich

TALABA-AKTYORLARNING SAHNA NUTQIGA OID BILIM VA KO'NIKMALARINI

TAKOMILLASHTIRISHNING SPETSIFIK TEXNOLOGIYALARI (DARS JARAYONIDAGI

MASHG'ULOTLAR MISOLIDA) 288-295

Khabiba Madaminovna Jurabekova

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF LISTENING IN THE FORMATION OF COMMUNICATIVE

COMPETENCE OF STUDENTS IN RUSSIAN LESSONS 296-302

<i>Nishonov Akmal Obidovich, Xamrakulov Xamidullo Turgunboyevich</i> KLAUSTERLI O'ZARO TA'SIR SHAROITIDA INFORMATIKA O'QITUVCHILARINING MALAKASINI OSHIRISH JARAYONINI MODELASHTIRISH MASALALARI	303-310
<i>Ergashev Murodbek Ikromovich</i> MUSIQA TA'LIMIDA O'QUVCHILARNING KREATIV VA IJTIMOYIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING MAVJUD IMKONIYATLARI	311-316
<i>Utkirov Nusrat Kamilovich</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHNING KASBIY-PEDAGOGIK KOMPETENTLI TA'MINOTINI RIVOJLANTIRISH	317-322
<i>Yulbarsova Xurshida</i> BO'LAJAK SOTSIOLOGLARDA IJTIMOYIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIIY-PEDAGOGIK JIHATLARI	323-329
<i>Baychayev Fazliddin Xusenovich</i> BO'LAJAK KON-METALLURGIYA SANOATI MUTAXASSISLARINING ELEKTROSTATIKAGA OID NAZARIY BILIMLARINI MUSTAHKAMLASH	330-335
<i>Muminov Ulmas Ravshanqulovich</i> O'ZBEKISTONDA "MAHALLA INSTITUTI" NING MAHALLIY O'Z-O'ZINI BOSHQARISH – ORGANI SIFATIDA SHAKLLANISHI, UNING HUQUQIY ASOSLARINI YARATILISHI	336-341
<i>Tajibayeva Ma'mura Tojidinovna</i> AJDODLARIMIZ PEDAGOGIK TA'LIMOTLARINI O'RGANISH ASOSIDA TALABALARDA G'OYAVIY DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISH	342-346
<i>Askarova Zulayxo</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARNING FIKRLASH DARAJASINI ANIQLASHDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH SAMARASI	347-352
<i>Akhmadjonova Diyora Dilshod qizi</i> EXPLORING THE EFFECTIVENESS OF TEACHING THROUGH ONLINE PLATFORMS	352-362
<i>Jumaniyazova Go'zal</i> OLIY O'QUV YURTI TALABALARINI PIRLSGA YO'NALTIRILGAN TOPSHIRIQLARNI TAYYORLASHGA O'RGATISH METODIKASI	363-367
<i>Xusaanova Leyla Yunusova</i> СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ОБУЧЕНИИ ФОНЕТИКЕ: ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДЫ	368-373
<i>Xudayberganov G'ayrat Quranboyevich</i> МАТЕМАТИК КРЕАТИВ ТАВСИФДАГИ MASALALARNING BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA KREATIV FIKRLASHINI FANLARARO ABSSESSIAL VA ORDINATAL BOG'LAB SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI VA ROLI	374-379
<i>To'xtasinov Muhammadjon</i> PEDAGOGLAR KASBIY KOMPETENLIGINI OSHIRISHDA UZLUKSIZ METODIK XIZMATNING O'RNI	380-384

Eshnazarov Murod Karimovich

GERMENEVTIK YONDASHUV ASOSIDA TA`LIM MAZMUNINI RIVOJLANTIRISH

IMKONIYATLARI385-391

13.00.00- Педагогика фанлари

Kadirov Ramz Turabovich

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
mustaqil izlanuvchisi

**TALABA-AKTYORLARNING SAHNA NUTQIGA OID BILIM VA KO'NIKMALARINI
TAKOMILLASHTIRISHNING SPETSIFIK TEXNOLOGIYALARI (DARS JARAYONIDAGI
MASHG'ULOTLAR MISOLIDA)**

Annotatsiya. Mazkur maqolada talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarini takomillashtirishning spetsifik texnologiyalari dars jarayonidagi mashg'ulotlar misolida tadqiq etilgan bo'lib, maqolada san'at ta'limida dars jarayonidagi mashg'ulotlar turlari va spetsifik tasnifi hamda "Sahna nutqi" fanini o'qitishda moslashtirilgan va spetsifik ta'lim texnologiyalaridan foydalanish metodikasi yoritilgan. Maqola yuzasidan xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: San'at, teatr, sahna nutqi, aktyor, talaba-aktyor, moslashtirilgan ta'lim texnologiyalari, spetsifik ta'lim texnologiyalari, BBB ta'lim texnologiyasi, "Beshbarmoq", "Shokolad" ta'lim texnologiyasi.

Kadyrov Ramz Turabovich

Independent researcher of the
State Institute of Art and Culture of Uzbekistan

**SPECIFIC TECHNOLOGIES OF IMPROVING KNOWLEDGE AND SKILLS REGARDING STAGE
SPEECH OF STUDENT ACTORS
(as an example of lessons in the course of the lesson)**

Abstract. In this article, the specific technologies of improving the knowledge and skills of stage speech of students-actors are researched on the example of lessons in the course of the lesson. the method of using adapted and specific educational technologies in teaching is highlighted. Conclusions are given on the article.

Key words: Art, theater, stage speech, actor, student-actor, adapted educational technologies, specific educational technologies, BBB educational technology, "Beshbarmoq", "Chocolate" educational technology.

Кадыров Рамз Турабович

Независимый исследователь
института искусств и культуры Узбекистана

**СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЗНАНИЙ И НАВЫКОВ В
ОТНОШЕНИИ СЦЕНИЧЕСКОЙ РЕЧИ СТУДЕНТОВ-АКТЕРОВ
(занятия на примере урока)**

Аннотация. В данной статье исследуются специфические технологии совершенствования знаний и навыков сценической речи студентов-актеров на примере занятий во время урока, выделен метод использования адаптированных и специфических образовательных технологий в обучении. Выводы даны по статье.

Ключевые слова: Искусство, театр, сценическая речь, актер, студент-актер, адаптированные образовательные технологии, специфические образовательные технологии, образовательная технология БББ, образовательная технология «Бешбармоқ», «Шоколад».

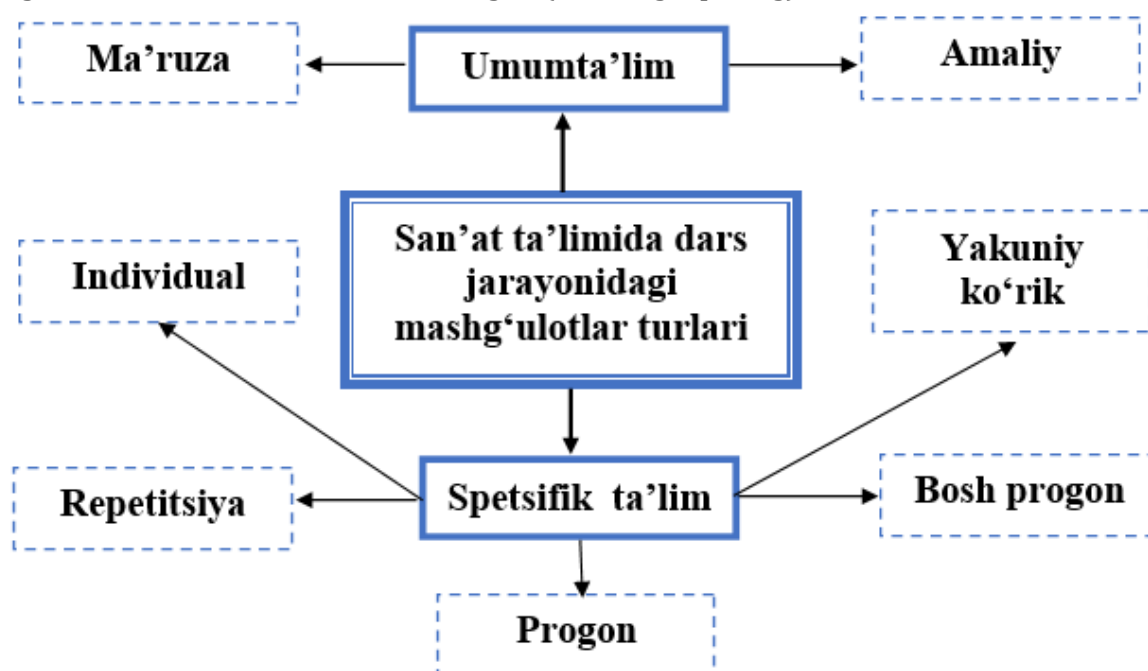
DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I9Y2023N38>

Kirish. Talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarini takomillashtirishda dars jarayonidagi mashg'ulotlar birlamchi omil hisoblanib, asosiy bilim va ko'nikmalar bevosita auditoriya mashg'ulotlarida "Sahna nutqi" fani pedagogining badiiy rahbarligida amalga oshiriladi.

Dars jarayonidagi mashg'ulotlar orqali talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarini takomillashtirishda avvalo 60211100 – "Aktyorlik san'ati" (dramatik teatr va kino aktyorligi san'ati) ta'lim yo'nalishi o'quv rejasidagi "Sahna nutqi" fanining o'quv dasturlari tahlil qilindi. Tahlil natijasiga ko'ra o'quv rejasidagi har bir auditoriya mashg'uloti yuzasidan talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarini takomillashtirishga qaratilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqildi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Talaba-aktyorni tarbiyalashda sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarni takomillashtirish aktyorlik maktabidagi amaliy izlanishlarning asosiy omillaridan sanalib, soha mutaxassislari va tadqiqotchilar M.Uyg'ur, YE.Bobojonov, A.Hidoyatov, SH.Burxonovlar tomonidan o'tgan asrning birinchi yarim yilligigacha olib borilgan amaliy izlanishlarda o'z ifodasini topgan bo'lib, keyinchalik tadqiqotchilar N.Aliyeva [1], L.Xo'jayeva [9], S.Inomxo'jayev [2; 3], A.Nosirova [4; 5], A.To'laganov [6], G.Xalikulova [7], M.Xodjimatoeva [8] izlanishlari talaba-aktyorning sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarini takomillashtirishning fundamental taraqqiyotiga hissa qo'shgan.

Talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarini takomillashtirishda dars jarayonidagi mashg'ulotlar muhim nazariya va amaliyotni hamda ijodiy ko'nikmalarni shakllantiruvchi, rivojlantiruvchi pedagogik jarayon bo'lib, san'at ta'limida dars jarayonidagi mashg'ulotlar turlari 1-rasmga ifodalangan (1-rasmga qarang):

1-rasm. San'at ta'limida dars jarayonidagi mashg'ulotlar turlari

San'at ta'limida dars jarayonidagi mashg'ulotlarning spetsifik tasnifi 1-jadvalda ifodalangan (1-jadvalga qarang):

1-jadval.

San'at ta'limida dars jarayonidagi mashg'ulotlarning spetsifik tasnifi

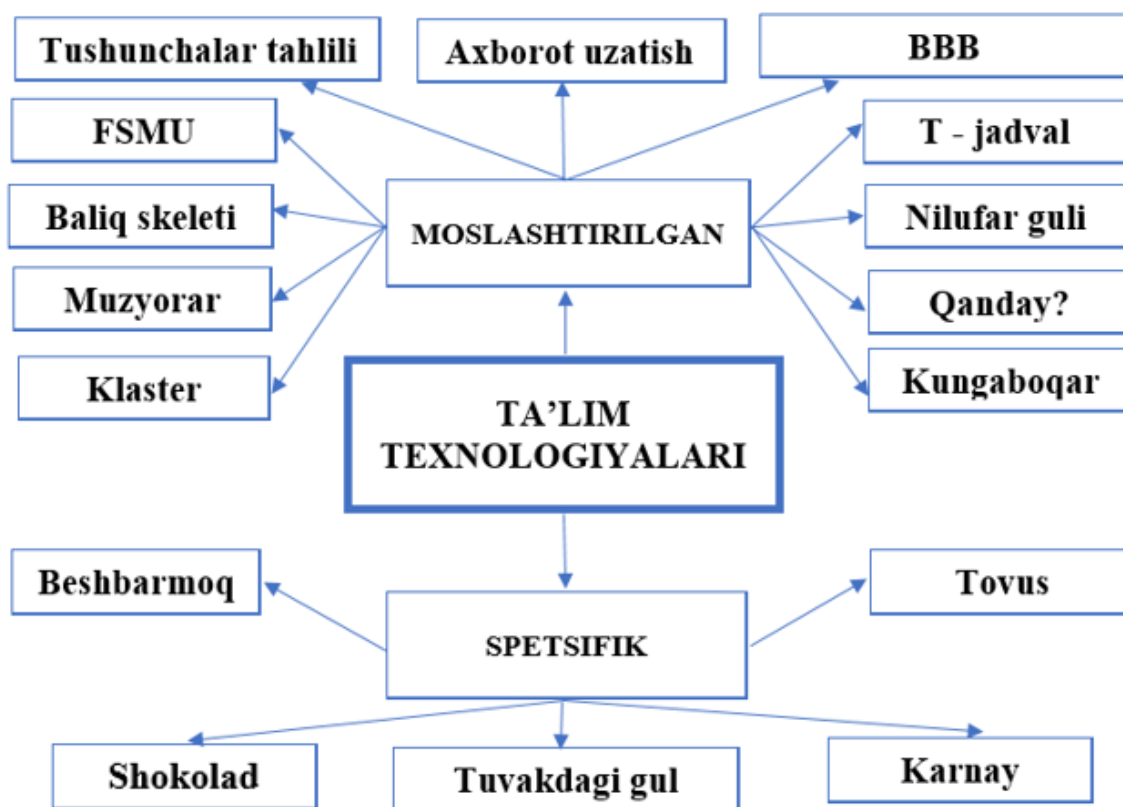
Dars jarayonidagi mashg'ulot turi	Mashg'ulot turining spetsifik tasnifi
Ma'ruza	<p>Sahna nutqi bo'yicha nazariy bilimlar tizimli ravishda talaba-aktyorlarga yetkaziladi. Bu jarayonda o'qituvchi nazariy bilimlarni amaliyotda, ya'ni sahnada qo'llash yo'llari bilan tanishtiradi. Ma'ruza darslarini tashkil etish ancha murakkab va ko'p mehnat talab qiladigan faoliyatdir. Ma'ruza tajribali, yuksak darajada pedagogik mahoratga ega bo'lgan ta'lim beruvchining intellektual salohiyati asosida tashkil etiladi.</p> <p>Ma'ruzaning maqsadi talaba-aktyorlarningning musatqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, bilim va faoliyat malakasini oshirish hamda dunyoqarashini, badiiy tafakkurini yuksaltirishdan iborat. Amaliyotda ma'ruzaning ma'ruza-hikoya; ma'ruza-suhbat; ma'ruza-munozara; ommaviy ma'ruza turlaridan foydalaniladi.</p>
Amaliy	<p>Aniq maqsadga qaratilgan va aniq bir topshiriqni bajarish uchun kerakli nazariy darsda olingan maxsus bilimlar asosida malaka va ko'nikmalar shakllantirish maqsadida olib boriladigan rejali didaktik harakatga aytiladi.</p> <p>"Sahna nutqi" fanidan amaliy mashg'ulot maxsus ijodiy ustaxonada o'tkaziladi. Sahna nutqiga oid nazariy bilimlar malaka va ko'nikmaga, ya'ni aktyorlik ijrosiga aylanadi. Bu jarayonda o'rgatuvchi va nazoratchi bu pedagogdir.</p>
Individual	<p>Sahna nutqini o'zlashtirishda eng asosiy mashg'ulot, pedagogik-ijodiy jarayondir. Individual mashg'ulot ma'ruza va amaliy mashg'ulotning mantiqiy va izchil davomi bo'lib, asosan ijodiy yo'nalishlardagi oliy ta'lim muassalarida olib boriladi. Individual mashg'ulotda pedagog talaba-aktyorning individual iqtidori va imkoniyati inobatga olgan holda guruhli mashg'ulotlardagi vazifa va topshiriqlarni mustahkamlaydi. Talaba-aktyorning individual mahoratidan kelib chiqib qo'shimcha vazifalar beriladi.</p>
Repetitsiya	<p>Takrorlash degan ma'noni bildirishi hammasini oydinlashtiradi. Demak, bilimlarni ko'nikmaga aylantirish uchun faqat takrorlash, qayta-qayta takrorlash yo'li bilan erishiladi. Bu jarayon aynan repetitsiyada amlag oshiriladi. Repetitsiyaning maqsadlari har xil bo'ladi. Masalan, birinchi tanishish, ikkinchi tushunish, uchinchi tahlil qilish, to'rtinchi tartiblash, beshinchi takrorlash. Xullas to'progongacha ishlab ko'rib, keragini bajaradigan jarayon.</p>
Progon	<p>Nazariy mashg'ulotlarda olingan bilim, amaliy, individual va repetitsiyada bajarilgan, o'rganilgan va erishilgan ko'nikmalarni "yaxlitlikka" olib kelishning ilk qadami. YA'ni, progon – repetitsiyalarda</p>

	alohida, to'xtatilib, qayt ishlanib, bosqichma-bosqich o'zlashtirilgan ijodiy ishlarning "boshidan oxirigacha yaxlit" to'xtatmay ijro qilib tekshirib olinadigan jarayonning boshlanishi.
Bosh progon	Yakuniy ko'rikka ko'rsatiladigan ijodiy ishlarning o'zgarmas, yakuniy bosqichi. Bosh progonda ijro qanday bo'lsa yakuniy ko'rikda ham shunday ijro zarur bo'ladi. Bosh progon ijodiy dasturni to'xtatmasdan ijro qilib, xatolarni yopib, kamchiliklarni bildirmay, holatdan kelib chiqib, oqlab o'ynay olish ko'nikmasidir. Talaba-aktyor ana shu beixtiyoriy, badihago'ylik darajasidagi erkin ijroga erishgach, yakuniy ko'rikka ruxsat beriladi.
Yakuniy ko'rik	Talaba-aktyorning bir semestr davomida bajarishi lozim vazifalarni qay darajada o'zlashtirganini, ya'ni ijro mahoratini tomoshabin (kafedra professor-o'qituvchilari, qiziquvchi talabalar)ga namoyish etish. Talaba-aktyor shu kungacha o'z repertuarini faqat ustozlari ko'z o'ngida, uning nazoratida bajargan bo'lsa, yakuniy ko'rikda xolis, tomoshabinga murojaat holatini yuzaga keltirib, tomoshabin bilan yolg'iz haqqoniy munosabatga kira olish ko'nikmasini egallaydi. Yakuniy ko'riklar talaba-aktyorni spektaklga yetaklaydi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot jarayonida talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarini takomillashtirishda dars jarayonidagi mashg'ulotlar asosan an'anaviy o'qitish metodikasi hamda "ustoz-shogird" an'analari asosida olib borilishi aniqlandi. Shu ma'noda "Sahna nutqi" fanini o'qitishda pedagogik ta'lim texnologiyalarini amaliyotga keng tatbiq etish zarurati mavjud.

Shu sababli talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarini takomillashtirishda dars jarayonidagi mashg'ulotlarni takomillashtirish yuzasidan pedagogik tajriba-sinov ishlari jarayonida keng qo'llanilgan va o'z samarasini bergan pedagogik ta'lim texnologiyalarini tavsiya etamiz.

Mazkur pedagogik ta'lim texnologiyalari moslashtirilgan va spetsifik ta'lim texnologiyalaridan iborat (2-rasmga qarang):

2-rasm. Sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarni takomillashtiruvchi ta'lim texnologiyalari

Moslashtirilgan ta'lim texnologiyalari bu – umumta'lim tizimiga tatbiq etilgan ta'lim texnologiyalarining san'at ta'limiga, xususan “Sahna nutqi” fanini o'qitishga moslashtirilgan holati bo'lib, bu jarayonni BBB ta'lim texnologiyasi misolida tadqiq etamiz.

BBB ta'lim texnologiyasi. BBB – bilaman, bilib oldim, bilishni xohlayman texnologiyasi talaba-aktyorga muayyan mavzular bo'yicha bilimlar darajasini baholay olish imkoniyatini beradi. Aniq mavzu, matn, bo'lim bo'yicha izlanuvchanlikni olib borish, tizimli fikrlash, tuzilmaga keltirish, tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Mashg'ulot ikki guruh bo'lib amalga oshirilib, so'ng taqqoslab, solishtirib, bajarilgan faoliyat tahlil etiladi. Mashg'ulot mavzusi talaba-aktyorlarning sahna nutqi fanidan bilim va ko'nikmalarini takomillashtirishda o'tilgan ma'ruza va amaliy darslardan egallangan bilimlarini baholashda qo'llanadi.

Misol uchun pedagogik tajriba-sinov ishiga jalb etilgan O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Farg'ona mintaqaviy filiali 60211100 – “Aktyorlik san'ati” (musiqali tear aktyorligi) ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabalari “Urg'u” mavzusida BBB texnologiyasini quyidagicha amalga oshirgan (2-jadvalga qarang):

2-jadval:

“Urg'u” mavzusi misolida BBB texnologiyasi

Bilaman	Bilib oldim	Bilishni xohlayman
1. Urg'u – o'zbek tilida so'zning oxiriga tushadi.	1. Dinamik urg'u – bo'g'in kuchli va shiddatli talaffuz etiladi;	Ijroda qanday qo'llanadi?

2. Bu kuchliroq bo'g'in talaffuz etiladi.	<p>2. Musiqiy ohangli urg'u – tonik xromatik urg'u turli ma'nolarda ifodalanadi;</p> <p>3. Mantiqiy urg'u – so'zning eng asosiy bo'g'inini ko'rsatuvchidir. Bular ajratiladi va bo'rttiriladi.</p> <p>Mantiqiy urg'u:</p> <p>a) harakatlanuvchi erkindir;</p> <p>b) maqsadga olib boruvchi harakatni belgilaydi;</p> <p>v) fikrdagi tayanch so'zni topib bo'rttiriladi, qolganlari bilan yumshoq va mayin birlashtiriladi;</p> <p>g) rejissorlik talqinida mantiqiy urg'u eng sodda va kichik bo'lakda bo'ladi;</p> <p>d) obraz nutqida partnyordan kelib chiqib o'zgaradi;</p> <p>4. Erkin urg'u – so'zning bosh bo'g'iniga ham tushadi va o'zgaradi.</p>	
---	--	--

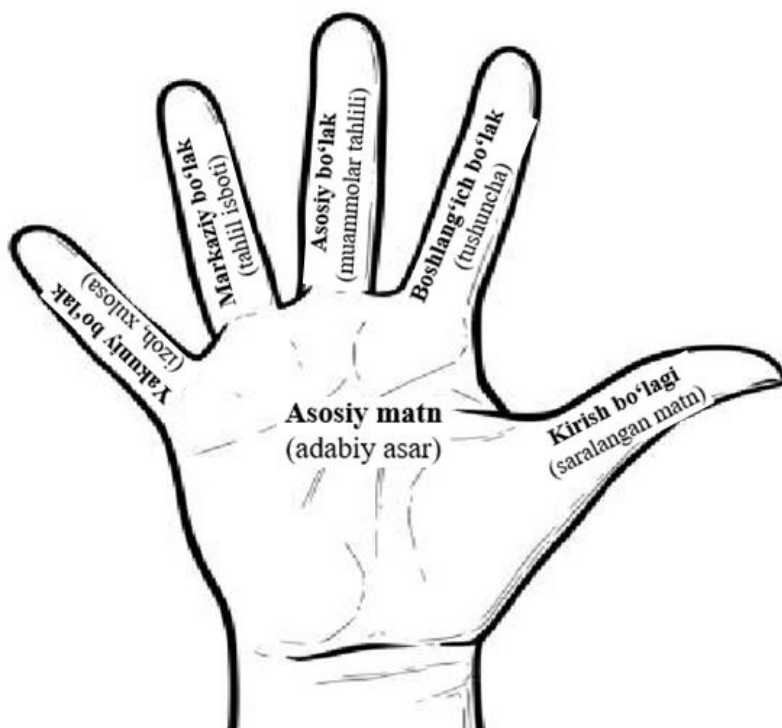
Jadvallar chizilsa, to'la holatida yozib chiqilsa, qayta o'qib chiqilsa, fikrlar takroriy muhokama etilsa, ongning eslab qolishi, tushunib, hazm qilishi osonlashadi. BBB texnologiyasi umumlashgan to'liq holatga keladi.

Spetsifik ta'lim texnologiyalari bu – tadqiqot yuzasidan tashkil etilgan va o'tkazilgan pedagogik tajriba-sinov ishlarida pedagogik tajribaga tayangan holda amaliyotga joriy etilgan "Sahna nutqi" fanini o'qitishning spetsifik ta'lim texnologiyalari.

Talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarini takomillashtirishda pedagogik tajribaga tayangan holda "Sahna nutqi" fanini o'qitish spetsifik ta'lim texnologiyalari ishlab chiqildi va pedagogik tajriba-sinov jarayonida amaliyotga tatbiq etildi. Bu jarayonni "Beshbarmaq" va "Shokolad" ta'lim texnologiyalari misolida tadqiq etamiz.

"Beshbarmaq" ta'lim texnologiyasi. Adabiy asar tahlili – asarning tayanch suyagi, umurtqasi. Agar u to'g'ri shakllansa asar ijroda mustahkam puxta asarga aylanadi. Tanlangan adabiy asar o'qib chiqib, tushungan va ta'sirchan barcha bo'laklari belgilab boriladi. Siz aytmoqchi bo'lgan, niyatingizdagi fikrga mos "syujet" bayonini tanlab olinadi. Aytaylik siz ota haqida uning mashaqqatli, sharaflil mehnati haqida gapirishni niyat qildingiz. Bu niyatni amalga oshirish uchun matnlar tanlab oldingiz. Endi uni tinglovchiga yetkazishning yo'lini aniqlaysiz. "Aktyorlik mahorati" fanida voqealar qatori degan atamadan kelib chiqib tanlangan asar lavhasini voqealar tizimida ko'rib chiqib, bo'laklarga bo'lasiz. Masalan: kaft – asosiy matn (adabiyot asari); bosh barmaq – kirish bo'lagi (saralangan matn); ko'rsatkich barmaq – boshlang'ich bo'lak (tushuncha); o'rta barmaq – asosiy bo'lak (muammolar tahlili); xazina barmaq – markaziy bo'lak (tahlil isboti); jimjiloq barmaq – yakuniy bo'lak (izoh, xulosa).

Boshlang'ichda boshlangan fikr finalda yakunlanadi. Markaziy bo'lakda holat hishayajon bo'laklar ichki tempo-ritmi eng yuqori pardaga ko'tariladi (3-rasmga qarang):

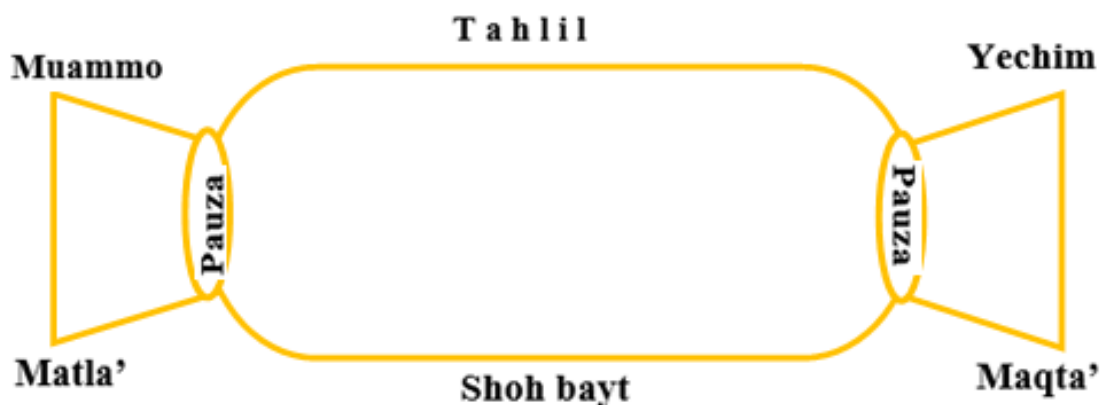
3-rasm. “Beshbarmoq” ta’lim texnologiyasi

Bu talaba-aktyorda ichki bajaradigan vazifasini aniq bilishi va tayinli ish bilan shug’ullanib, o’z niyatiga yetishda “yo’l xaritasi” vazifasini o’taydi. Buni talaba-aktyor xotirasida saqlash, bo’laklar ketma-ketligi va uzviy bog’liqligini his qilib turadi. Ijroda izchillik, mantiqiylik rishtasi uzilmay tomoshabin diqqatini o’zi bilan barobar ishlashga erishadi. Demak, aktyor va tomoshabinda o’zaro aloqadorlik zanjiri uzilmaydi. Matndagi bo’laklar so’zdan boshlanib, qaysi so’zda tugashini bilib, ularni so’zlash jarayonida qanday ish bajarishini aniqlab oladi. Masalan: kirish bo’lagida – nima uchun aynan shu asar tanladi; boshlang’ich bo’lakda – hammaga ma’lumot yetkazaman; asosiy bo’lakda – muammo nimada? tushuntiraman; markaziy bo’lakda – chora bormi? aniqlayman; yakuniy bo’lakda – boshqa yo’l yo’q? bormi? chora axtaraman, xulosa.

Bu ta’lim texnologiyasi “Sahna nutqi” fanini badiiy so’z fanidan farqlaydi va teatr sahnasidagi nutqni vujudga keltiradi. YA’ni badiiy so’zda ijrochi o’zi tushungan fikrni yetkazib tushuntirib bersa, “Sahna nutqi” fani talabi – tinglovchini o’zgartirish o’zi bilan hamfikir qilish uchun kurash olib boradi.

“Shokolad” ta’lim texnologiyasi. G’azal o’qish ijro yo’li matla’ va maqta’ning e’tibor berib o’qilishidan boshlanadi. Matla’ – g’azal nima haqidaligini, maqta’ – xotima, xulosa, yakun, kesish ma’nolarini anglatadi.

Ularni albatta boshqa baytlardan ajratib, holat – his-xayajon pauzasini qo’llay bilish lozim. Hech bo’lmasa, mantiqiy pauzani olishi shart. Shohbayt – g’azal markazi yoki maqtadan avvalgi paytda kelishni nazarda tutiladi (4-rasmga qarang):

4-rasm. “Shokolad” ta’lim texnologiyasi

Shunday shaklda eslab qolish, yozib olish, belgilab olish taklif etiladi. O’qish shaklini mazmunan to’ldira olish talaba-aktyor qobiliyatining darajasiga bog’liq holdir.

Xulosa va takliflar. Dars jarayonidagi mashg’ulotlar orqali talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko’nikmalarini takomillashtirish yuzasidan olib borilgan tadqiqot yuzasidan quyidagi xulosalarga kelindi:

- dars jarayonida talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko’nikmalarini takomillashtirishda an’anaviy o’qitish metodikasi va “ustoz-shogird” an’alaridan foydalanish bu milliy teatr san’ati maktabi an’alarining bardavomligini ta’minlovchi omildir;
- dars jarayonida talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko’nikmalarini takomillashtirishda pedagogik ta’lim texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etish natijasida talaba-aktyorlarning erkin fikr va badiiy mushohadasi, individual mahorati rivojlanishi kafolatlanadi;
- dars jarayoniga spetsifik ta’lim texnologiyalarning tabiiq etilishi talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko’nikmalarining yanada takomillashuviga asos bo’ladi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Aliyeva N. San’atdagi hayotim. – Toshkent: O’qituvchi, 1975.
2. Inomxo’jayev S. Badiiy o’qish asoslari. – Toshkent: O’qituvchi, 1973. – 180 b.
3. Inomxo’jayev S. Notiqlik san’ati asoslari. – Toshkent: O’qituvchi, 1982. – 157 b.
4. Nosirova A. Jonli so’z san’ati asoslari. O’quv qo’llanma. – Toshkent: Musiqa, 2009. – 300 b.
5. Nosirova A. Sahna nutqi. Darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 220 b.
6. To’laganov A. Sahna nutqi. Darslik. – Toshkent: Musiqa, 2010. – 326 b.
7. Xalikulova G.E. O’zbek tarixiy dramasi talqinida sahna nutqi masalalari. (1980-90 yillar): Dis. ... san.f.an.nom. – Toshkent: O’zbekiston Badiiy Akademiyasi San’atshunoslik ilmiy-tadqiqot instituti, 2004. – 184 b.
8. Xodjimatova M.K. Sahna nutqi. O’quv qo’llanma. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2007. – 171 b.
9. Xo’jayeva L. Notiqlik san’ati. – Toshkent: O’zMK, 1967.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).